

О.П. Шикла

к.ф.н.,

доцент

Національний лісотехнічний університет України

Б.Ф. Мицак

к.ю.н.,

Львівський університет бізнесу та права

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОСТІ

Розглянуто проблему організаційної культури та ефективності управлінської діяльності в контексті співставлення способів управління: менеджменту та інтелігентності. Розкрито поняття інтелігента та менеджера в управлінському аспекті. Проаналізовано значення інтелігентності та менеджменту в сучасній управлінській культурі.

Ключові слова: *організаційна культура, управлінська діяльність, інтелігентність, менеджмент.*

Рассматривается проблема организационной культуры и эффективности управленческой деятельности в контексте сопоставления способов управления: менеджмента и интеллигентности. Раскрыто понятие интеллигента и менеджера в управленческом аспекте. Проанализировано значение интеллигентности и менеджмента в современной управленческой культуре.

Ключевые слова: *организационная культура, управленческая деятельность, интеллигентность, менеджмент.*

The problem of organizational culture and efficiency of administrative activity in a context of comparison of ways of management is considered: management and intelligence. The concept of the intellectual and the manager of administrative aspect is opened. Value of intelligence and management in modern administrative culture is analysed.

Key words: *organizational culture, administrative activity, intelligence, management.*

Епіграфом до нашої розвідки може бути вислів одного з сучасних філософів-футурологів: „Для влади краще за все підходять ті, хто ніколи до неї не прагне”. Формування організаційної культури як спроби конструктивного впливу на соціально-психологічну атмосферу, ціннісні орієнтації, поведінку співробітників на сьогодні вимагає більш глибокого дослідження і вирішення проблемних аспектів цього питання. Адже відомо, що ступінь ідентифікації працівників організації в першу чергу залежить від культури управління її керівника.

Мета статті. Для українського суспільства важливо вирішити питання, як у новій соціокультурній ситуації перетворити професійні середовища на високоорганізовані спільноти з прогресивними системами цінностей, продуктивною діяльністю, що здатні забезпечити умови становлення особистості, яка компетентно вирішує як власні професійні проблеми, так і відзначається громадянською діяльною поведінкою.

Сучасний менеджмент розглядає організаційну культуру як могутній стратегічний інструмент, що дозволяє орієнтувати всі підрозділи і працівників на загальні цілі.

Постановка завдання. Виникає питання: в чому полягає ефективність управлінської діяльності керівника, якими критеріями визначається здатність до управління і чи можуть поєднуватись в управлінні такі властивості як інтелігентність та менеджмент?

Історія формування організаційної культури, як способу управління людьми, доводить, що інтелігенція, можливо, краще від управлінців знає, як потрібно управляти, але робити це надає можливість іншим. Арістотель, великий філософ античності, який написав перші в історії фундаментальні праці про соціальну та політичну систему, був не помічником, не міністром і тим більше не конкурентом Олександра Македонського, а всього лиш його вчителем, Вольтер надсилав свої настанови поштою Катерині II. Яку б роль не малювали собі інтелектуали в теоріях і романах, в реальній історії їх місія успішна лише до тих пір, поки вони не приймають участь в рішенні практичних проблем, поки вони не є у владі, а поряд з нею.

Проекти безпосереднього втягування інтелектуалів в державне управління починаються з платонівської „Держави” в західній культурі і з конфуціанського вчення про благородну людину – в східній. Цікаво, що в обох випадках в основу кладеться одна і та ж ідея: управління повинне належати тому, хто краще за інших може її здійснювати. Для Платона ця ідея більш гармонійна в загальному колі соціальних проблем, оскільки в його розумінні ідеал правління визначається передусім його ефективністю. З цього, відповідно, логічно випливає, що чим більше людина здатна управляти, тим більше результативним буде це управління. Однак

якими критеріями визначається здатність володарювати? Управлінцями можуть стати ті з носіїв кращих воїнських чеснот, хто покаже себе здібним до наук і засвоїть філософське знання.

Аналіз останніх досліджень. На перший погляд, Конфуцій розуміє місію освіченого управлінця більш гуманно. Адже від благородного мужа не вимагається бути інтелектуальним і вольовим джерелом діяльності підданих, на відміну, від платонівських, в яких „душа повинна абсолютно втратити поняття про те, що означає діяти самостійно”. Управлінець – той, перед чією думкою схиляється соціальна реальність, тобто не носій певної цінності, а лиш людина достатньо впливова.

Виклад основного матеріалу. Відмова від природного, на наш погляд, питання: „Заради чого ж буде управляти правитель?” триває досить довго: аж до сімнадцятого століття. І лиш Гоббс першим задається питанням про призначення влади. І ось результат: виявляється, владу не можна покращити, довіряючи її більш освіченим і розумним людям! Саме тепер проблема присутності інтелектуалів при владі розділяється на дві частини: не лише „для чого в управлінні розумні люди?”, але і – „для чого мудрій людині влада?”

Літературна історія, таким чином, недвозначно підтверджує, що інтелектуали від давніх часів до новіших часів широко вважали, що вони можуть управляти суспільством; більше того, що вони можуть робити це краще більшості реальних управлінців (політиків). Відзначимо коротко конкретно-історичні реалізації цієї позиції.

Правління легістів в Китаї знамените не в останню чергу тим, що були досягнуті значні системні успіхи в боротьбі з ченістю, народною освітою і взагалі грамотністю, оскільки всі вони сіють вільнодумство а, отже, непідкорення законам. Тоді вперше горіли вогнища з книг. Залишилось констатувати лише, що легісти – не суспільний рух чи політична партія, а саме філософська школа з особливим оригінальним світоглядом. Ті, хто придумав і реалізував цю політику, були філософами. Інтелектуалами.

В епоху Середньовіччя реальна влада в Європі належала Католицькій церкві. Саме в її лоні розвивалась вся існуюча на той час духовність – наука, освіта, мистецтво. Духовенство являло собою найбільш інтелігентну верству суспільства. Як була використана його влада? Всім відомо.

Інтелігентами були і лідери Великої Французької революції. Розумні, сильні, людинолюбці, романтичні, вони ледве не втопили Францію в крові.

Першою функціональною функцією інтелігенції є управлінська. Завжди постає питання, чи може інтелігент управляти навчальним процесом, виробництвом, державою тощо. Зрештою на це питання відповідають по різному. З одного боку, вважають, що інтелігент не надається до керівництва. Він надто добрий, м'який, йому бракує рішучості у прийнятті рішень і він швидше відмовиться від такої участі. Можливо мають рацію ті політологи, котрі кажуть, що найкращі правителі – це ті, які люблять інтелігенцію і прислуховуються до неї, але у ситуація, де потрібно бути рішучим, здатні діяти не по-інтелегентськи. Прихильники такої думки можуть навести скільки завгодно прикладів з історії світової цивілізації, які свідчать, що інтелігенти більше нашкодили справі, аніж довели її до пуття. Згадаймо і ми кілька імен. Перш за все Платона як першого противника «відкритого суспільства і його стосунки з тираном Діонісієм. Державні проєкти філософа мабуть стали причиною того, що Платон два рази був проданий у рабство. Не рівними у цьому відношенні були стосунки між Аристотелем і Александром македонським. Аристотель, який написав перші в історії фундаментальні праці про соціальну і політичну систему, не був не те що міністром чи помічником великого полководця, а лише його вчителем. Вихователем Петра Першого був білоруський філософ і письменник Симеон Полоцький, не мали місця в урядових структурах і українські мислителі Стефан Яворський і Феофан Прокопович, котрі також були авторами різних наукових трактатів, що стосувалися проблем державного управління. Пострадянський простір подає цікаві приклади, коли інтелігенти не могли дати собі ради з владою. Так у свій час керівником Білорусі був відомий вчений, доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри Білоруського державного університету Станіслав Шушкевич. Тепер він найменш оплачуваний пенсіонер сусідньої держави. Трагічнішою стала доля ще одного керівника дружньої Україні держави Грузії Звада Гамсахурдія – поета і письменника.

Навіть тепер, у період трансформації суспільно-політичних парадигм траплялися випадки, коли навіть державами керували і навіть тепер керують далеко не інтелігенти. З цією думкою не погоджуються ті, хто вважає, що альтернативі інтелігентним людям в управлінні не має і не може бути. Не відомо, чи знайдеться хтось, хто хотів би, щоб ним керувала неосвічена, невихована, нелюдяна людина. Звідси постає проблема співвідношення інтелігенції і влади. Історія європейської цивілізації виразно засвідчує, що відносини між владою та інтелігенцією були не завжди рівними. «Від любові між ними до ненависті їх відділяв один крок» – так дуже часто кепкують з намагань інтелігентних людей зайняти своє місце в суспільній ієрархії. Особлива неприязнь до інтелігенції проявилась у роки так званої радянської влади. «Вождь світового пролетаріату» В.І.Ленін, який органічно ненавидів інтелігентів, висловлювався про них досить негативно. В той час, коли в країні був голод і інтелігенти заступалися за голодуючих, він писав: «З точки зору психології, усі ці розмови про те, щоб нагодувати голодуючих, є нічим іншим як вираженням нудотно-солодкої сентиментальності, так притаманної нашій інтелігенції» Про ставлення радянської влади до інтелігенції свідчить факт із життєпису відомого російського філософа Миколи Бердяєва. Професор Московського університету, блискучий лектор і просвітник, людина енциклопедичних знань він був кілька разів необгрунтовано заарештований, в 1922 році разом з іншими філософами –ідеалістами був вигнаний з Росії. Пароплав, на якому відправились у вічне вигнання з Радянського Союзу багато діячів науки і культури, російська інтелігенція вдало «охрестила»

«філософським пароплавром». Ця подія у житті Миколи Бердяєва послужила ілюстрацією тієї ідеї, котру він сформулював пізніше: «Комуністична революція винищила свободу Духа и думки і зробила незносним становище діячів культури і думки»¹

Справа в тому, що інтелігенція фактично у всіх країнах виступала подразником влади і своєю екзистенцією заважала «жити» владній еліті. За те вона дуже часто удостоювалась не вельми приємного для неї епітету «гнила». Ця так звана «гнила» інтелігенція була змушена йти в опозицію до влади і прямо чи опосередковано відстоювати свої права разом з народом, який силкувався підтримувати її. Інша ж частина інтелігенції, яка підтримувала владу і захищала своїм словом і ділом існуючий лад, теж зневажалась народними масами і ними вона називалась «продажною». Ці негативні епітети стосовно інтелігенції часто висловлюються людьми далеко не інтелігентними і нічого спільного із справжнім розумінням сутності інтелігенції не мають.

На сьогоднішній день інтелігентом називають людину, для якої духовно-культурні вартості мають безумовний пріоритет. Така людина віддає все своє життя та професійну діяльність культурі. Саме їй вона підпорядковує свою поведінку, в ній знаходить і успіх, і насолоду, і заспокоєння. Мовлячи метафорично, інтелігент – лиш засіб існування, збереження та продовження культури. Саме цим пояснюються його найбільш характерні риси: м'якість і терпимість, відкритість і розуміння, сталість переконань і беззахисність перед нерозумною агресією, зосередженість на предметі своїх роздумів, побутова розсіяність і житейська непрактичність. Це щось типу сковородинівської людини. «Сковородинівська людина – це та частина української інтелігенції, яка, не приймаючи ганебної дійсності, втікає від неї у «башту з слонової кістки» абстрактної науки і мистецтва»² Але в будь-якому суспільстві навіть така людина викликає не тільки співчуття і розуміння, але повагу і любов. Адже своєю сутністю та існуванням інтелігенти роблять громадянське суспільство кращим, добрішим, привабливішим. Але таке розуміння інтелігента не варто абсолютизувати, бо воно в якійсь мірі збіднює його і є по суті вже анахронічним. Сучасний інтелігент завжди знайде своє місце у громадянському суспільстві і зможе впливати на хід подій, що стосуються суспільного прогресу. Якщо цього не станеться, то інтелігент не буде відповідати своєму призначенню. Чи не так?

Наступною функціональною функцією інтелігенції є її критично-аналітична діяльність. Звичайно, ця діяльність пов'язується з управлінською. Важко собі уявити присутність у владних структурах чи партіях інтелігенцію, котра у своїй праці не користувалася критичним аналізом і прогнозуванням явищ і подій, котрі слід враховувати для того, щоби зберегти своє владне становище. Для того, щоби не допустити узурпації влади, частина інтелігенції, що знаходиться в опозиції, висловлює свою особливу позицію в критично-аналітичній діяльності. Наукова, літературна, мистецька, політична критика сприяють удосконаленню цих форм суспільної свідомості і відповідно суспільному поступу.

Дисципліна розуму інтелігента підкреслює його здатність мислити логічно, будувати однорідно уможливлені конструкції і на достатній підставі діяти згідно з цими конструкціями як з реальними об'єктами. Інтелігент здатний в умі будувати ідеальний світ і пропонувати перенести його у справжнє буття. Власне цим він може спричинитися подальшому розвитку громадянського суспільства в Україні.

Просвітницькі функції інтелігенції завжди розглядалися як невід'ємні. Люди завжди поклали великі надії на вчителів, котрі ще дітям прищеплювали любов до добра, краси та істини. Поети, письменники, художники, музиканти прямо чи опосередковано виконували обов'язки вчителів. До них слід залучити і лікарів, і науковців, просвітницька роль, яких у громадянському суспільстві незаперечна. Просвітницька роль інтелігенції пов'язана із збереженням та примноженням багатств духовної культури, вмінням не тільки йти в ногу з часом, але і усвідомлювати історичні реалії, усвідомлювати той факт, що історія є вчителькою життя і нехтувати її досвідом неможливо. Дуже образно висловився колись з цього приводу письменник Расул Гамзатов, коли зазначив, що «Коли ти вистрілиш у минуле з пістолета, воно вистрелить у тебе з гармати».

В ідеалі до інтелігенції належать люди, котрі є вільними в своїх переконаннях, незалежними від економічних, партійних, державних факторів і не підпорядкованими ідеологічним зобов'язанням. Таких інтелігентів, нажаль, стає все менше. Їх дуже часто називають інтелігентами-романтиками. Все ж життя змушує інтелігентів бути прагматиками. Те, що називається інтелігенцією сьогодні, не має нічого спільного з тим, що називалось інтелігенцією на початку століття. Більшості представників сьогоднішньої інтелігенції чужими стали – моральний аскетизм, схильність до романтичних ідеалів, радикальна опозиційність до влади.

Чим ближче до сучасності, тим більш показовими є приклади. Згадаймо істинно інтелігентних лідерів радянської перебудови: Сахаров, Попов, Собчак, Яковлев... Як вони зуміли розпорядитися владою? Не змогли ні розрушити те, що їм було глибоко ненависно, ні добитись хоча б яких не-будь успіхів в впровадженні того розумного, доброго, вічного, які вони самі уособлювали, і самої влади не втримали, поступивши місце в кращому випадку господарникам „без інтелігентних звичок“, а в гіршому – справжнім спадкоємцям тих, хто слово „інтелігенція“ вживає не інакше як з епітетом „гнила“.

Україна має власний досвід правління інтелігента. Всі пам'ятаємо події Помаранчевої революції і ті зміни, які прийшли з її появою. Справді, до 2004 року управління державою відбувалося менеджерським,

¹ Николай Бердяев за 90 минут / М. Кановская. – М.: АСТ; СПб.: Сова. 2006. С. 6.

² Бичко А.К., Бичко І.В., 88.

інколи жорстким способом. Після приходу до влади інтелігента відбулося багато змін в плані впровадження культурного, духовного та демократичного розвитку держави, однак негативні економічні наслідки цього управління ми спостерігаємо і сьогодні.

В чому ж причина того, що між інтелектуалами і управлінцями – в самому розумінні соціального змісту цих ролей – виявляється така велика різниця? Вільям Джефферсон Клінтон на початку своєї кар'єри належав, безумовно, до інтелігенції, але з певного моменту він не інтелектуал, а політик. В свою чергу, Вацлав Гавел так і не став політиком, залишився президентом-символом – інтелігентом. Так само безумовно соціологи розрізняють інтелігентів і менеджерів, від низового рівня до управління гігантськими корпораціями.

Інтелігент, в найбільш загальному розумінні, це людина, для якої духовно-культурні цінності володіють безумовним пріоритетом: культурі, як божеству, віддає він своє життя і професійну діяльність, їй підкоряє свою поведінку, в ній знаходить і успіх, і насолоду, і заспокоєння. Говорячи метафорично, інтелігент – лиш засіб існування, збереження і продовження культури. По суті, інтелігент відрізняється від всіх інших здатністю вибудовувати в розумі ідеальний світ і переносити його в своє істинне буття, явно чи неявно нехтуючи існуванням в світі реальному. Важливим моментом тут виступає те, що, на відміну, від менеджерів, інтелігенція намагається переробити світ не для себе, її судження вільні від корисливості і кон'юнктурності.

Менеджер «створений» із зовсім інших «матеріалів» і його призначення має іншу мету. Він має справу не зі своїм власним світом, а зі світом інших людей – саме приналежність реальності великій кількості суб'єктів лишає його права нав'язувати цій реальності будь-який ідеал. Неможливо впровадити нову технологію в виробництво чи заставити підлеглих робити те, що потрібно, вірячи в існування світової гармонії. Інтелігент не може управляти. Не тому, що він недостатньо рішучий, чи розсіяний, чи надмірно толерантний. Тому, що світ інтелігента – це ідеальний світ, вибудований ним самим. Менеджер не нав'язує ідеал реальності, а намагається створити з існуючої реальності свої ідеали. Ці дві позиції неможливо співставляти: або ми ставимо цілі, виходячи з можливого, або ми розглядаємо можливості відносно об'єктивно існуючих цілей.

Висновки. Саме здатність до виробництва ідеалів робить інтелігентів непридатними до управління. Будучи в глибокій внутрішній спорідненості з ідеалом, інтелігент прагне до влади для того, щоб втілити його в реальність. А для цього існуюча реальність повинна перестати бути собою. І чим вищий ідеал, тим небезпечніше прагнення інтелігента до влади, тим більше руйнівні наслідки може принести його правління.

Єдине благо, яке можуть інтелігенти принести розвитку суспільства, це сама присутність в суспільстві ідеалів, створення і підтримка попперівського „третього світу”. Управління, влада – це спокуса, від якої справжній інтелігент повинен втікати. Вивищувати свої ідеали. Розкривати їх. Дати їм життя поряд з соціально-історичною реальністю. Можливо, їм вдасться добитись того, що суспільство буде їх ідеали і цінності визнавати, а, можливо, якимось і прийме. Тоді появиться шанс на формування управлінців, які здатні сприймати ідеальне начало, діяти за його урахуванням; управлінців, для яких існують цінності. Саме такі управлінці здатні реалізувати розумну, культурну історичну практику. І, щасливо уникнувши правління інтелігентів, можливо, ми отримаємо те, що можна назвати інтелігентним правлінням.

Література:

1. Бичко А.К., Бичко І.В. *Феномен української інтелігенції. (Спроба екзистенціального дослідження).* Дрогобич, 1997.
2. *Історія української філософії: Хрестоматія. Упорядник М.В.Кашуба. Львів, 2004.*
3. *Николай Бердяев за 90 минут / М. Кановская. – М.: АСТ; СПб.: Сова. 2006.*
4. *Філософський енциклопедичний словник К.: Абрис, 2002.*
5. *Strelau Jan. Inteligencja człowieka. Warszawa: Zak, 1997.*